

Smak legendy

Ukaż się pierwszy zeszyt *Archiwum Emigracji*, zapowiadany i oczekiwany, zawierający źródła i materiały do dziejów emigracji polskiej po 1939 roku. Wydawcą tej cennej publikacji jest Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Uczelnia ta już od dłuższego czasu stała się ośrodkiem badań kulturalnej spuścizny powojennej emigracji politycznej. Tę swoistą specjalizację uniwersytet zawdzięcza zainteresowaniom naukowym dwóch profesorów – Artura Hutnikiewicza i Janusza Kryszaka, którzy nie tylko prowadzili własne badania, ale kierowali wieloma pracami naukowymi na tematy literatury emigracyjnej. Obecnie znacznie rozszerzono zakres tych prac w związku z tym, że Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika wzbogaciło swą kolekcję o bezcenne archiwalia.

Wśród najnowszych nabytków znajduje się całe archiwum najważniejszego emigracyjnego tygodnika literackiego *Wiadomości*, londyńskiego, archiwum paryskiej księgarni i wydawnictwa Libella, do tego dochodzą prywatne archiwalia Stefani Kossowskiej, pisarki i ostatniej redaktorki *Wiadomości* Zofii Romanowiczowej, znakomitej powieściopisarki, księgozbiór emigracyjny Marii i Józefa Czapskich z Maisons-Laffitte pod Paryżem, подарowany przez Jerzego Giedroycia.

To tylko kilka pozycji z blisko sześćdziesięciu indywidualnych kolekcji wymienionych w przeglądzie Mirosława Supruniuka. Są tam reprezentowane archiwalia z wszystkich krajów i kontynentów: obie Ameryki, Australia, jest Paryż i Londyn (to też jakby dwa oddzielne kontynenty), są Niemcy i jest Izrael, Buffalo i Toronto. Redaktorem naczelnym periodyku *Archiwum Emigracji* jest Janusz Kryszak, jego też esej *O historycznej i kulturowej roli współ-*

czesnej emigracji polskiej otwiera ten pierwszy zeszyt. Janusz Kryszak, literaturoznawca i poeta, jest autorem książek o twórczości Miłosza, Iwanuśka, Czuchnowskiego, Pietkiewicza i innych poetów emigracyjnych. Zastępca redaktora naczelnego Mirosław Adam Supruniuk jest jednocześnie kierownikiem Działu Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika. Każdy z nich ma już znaczny i znaczący dorobek w dziedzinie badań nad emigracją, a także publikacji archiwaliów. Mirosław Adam Supruniuk objęddził wiele ośrodków emigracyjnych poszukując i zabezpieczając kolekcje, których los byłby – w najlepszym wypadku – niepewny.

Supruniuk jest współredaktorem serii wydawniczej również zatytułowanej *Archiwum Emigracji*, w której ukazało się już kilka znakomitych opracowań, wśród nich dwa tomy *"Wiadomości" i okoliczności*. *Libella*. *Galerie Lambert* (wkrótce na łamach *Przeglądu Polskiego* ukazuje się recenzja tej książki – przyp. red.), *Wacław Iwaniuk, ostatni romantyk*. W tej samej serii ukazały się materiały z nowojorskiej konferencji Wittlinowskiej. Taka redakcja gwarantuje zarówno wysoki poziom pisma, jak i niezwykłe ciekawą jego zawartość. Już pierwszy numer daje nam posmak tego, czego możemy się spodziewać.

Ci, którzy lubią anegdotę, fakt, a nawet plotkę, będącą przeciwieństwem nieodłącznym elementem życia literackiego, znajdą fascynujące wprost materiały w sekcjach zatytułowanych *Korespondencje – Dokumenty – Rozmowy* a także *Wspomnienia – Biografie – Nory*. Taką niezwykłą, wręcz sensacyjną lekturą jest korespondencja Andrzeja Bobkowskiego z Mieczysławem Grydzewskim. Gorąco polecam, ubolewając jednocześnie, że najsoczystsze jej fragmenty nie dają się cytować w tygodniku.

Ciekawym znaleziskiem jest drukowany po raz pierwszy po polsku tekst Czesława Miłosza pt. *Bielinśki i jednorożec*, a także *Rozmowy ze Stanisławem Frenkiem*, które prowadziła Maja E. Cybulska oraz wywiad Aliny Grabowskiej z Zygmuntem Michałowskim, byłym dyrektorem rozgłośni polskiej Radia Wolna Europa. Michałowski przypomina i podkreśla, że każda informacja musiała być sprawdzana w dwóch niezależnych źródłach. Praktyka ta, niestety, dawno wyszła z użycia.

Piękne wspomnienie Jadwigi Maurer o Tadeuszu Nowakowskim, jak zwykle u tej pisarki otwiera perspektywę na sprawę nie tylko nie wypowiedzianą, ale niewypowiadalną.

Wymieniam naturalnie same rarytasy i pewnie pomijam to, w czym nie zdążyłam się jeszcze rozsmakować. Kładę też większy nacisk na tę część publikacji, ponieważ moim zdaniem to bardzo ważne, aby fakty i dokumenty mówiły same za siebie, bo wiele spraw związanych z historią emigracji cierpi na nadmiar etykietek, których czytelnik często nie ma z czym skonfrontować.

Archiwum Emigracji zawiera też omówienia natury ogólnej, przedstawiające tekst czy zjawisko w kontekście politycznym, historycznym, kulturowym. Zresztą każdy dokument opatrzony jest odpowiednim, mniej lub więcej, naukowym komentarzem. W pierwszej części zatytułowanej *Studia, szkice, dokumenty* jest wspomniany już szkic Kryszaka, ciekawy, bardziej teoretyczny esej Davida Willimsa (z Kanady) *Wygnaćcie jako antywórcę*. Tu także Jerzy Grot Kwaśniewski pisze o Polonii australijskiej, a Włodzimierz M. Drzewieniecki swój szkic o Polskiej Fundacji Kulturalnej w Buffalo zatytułował *Batalia o dobre imię Polaków w Ameryce*.

Publikacja ma dość bogaty dział

recenzji i świetnie opracowane *Przeglądy i bibliografie*. To właśnie tam w opracowaniach Mirosława Adama Supruniuka, Pawła Kądzieli i Anny Supruniuk czytelnik znajdzie wszystkie informacje, bez których ani rusz, nie tylko w pracach naukowych, ale także dziennikarskich i wspomnieniowych.

Przegląd kolekcji i archiwaliów może stać się wskazówką, co robić z własnymi papierami, aby nie wyśladowały one na jednym z wielkich amerykańskich śmietnisk. Jest to problem emigrantów, których spadkobiercy często nie znają języka polskiego i nie mogą ocenić, co jest dokumentem wartym przechowania, a co świstkiem zasługującym na niebyt.

Do kogo adresowana jest taka publikacja? Przede wszystkim do ludzi, którzy zawodowo interesują się życiem i spuścizną kulturową społeczności emigracyjnej. Poloniści i historycy pracujący na amerykańskich uniwersytetach powinni zadbać, aby ten uniwersytecki periodyk (półrocznik) trafił do bibliotek uniwersyteckich; a także do bibliotek polskich, gdziekolwiek się one znajdują. Jest to w ogromnej większości bardzo ciekawa lektura, toteż zachęcam do niej każdego, kto lubi czytać i chce wiedzieć, jak to było naprawdę.

Podobnie jak warszawskie wydawnictwo Czytelnik, konsekwentnie publikujący archiwalia paryskiej *Kultury*, wydawnictwo Uniwersytetu Toruńskiego będąc w posiadaniu archiwum *Wiadomości* ma możliwość uczynić i czyni rzecz podobną. Dopiero wówczas będziemy mogli wyrobić sobie pogląd na całość dorobku emigracyjnego po roku 1939. A jest to rozdział bardzo ciekawy, bo chociaż bez literackiej kawiarni, rządowych subsydiów, domów pracy twórczej, to właśnie tu powstawała niezależna literatura i chociaż nie każdy utwór był

arcydziełem, dla polskiej zbiorowej psychy literatura emigracyjna stanowiła niewątpliwie wentyl bezpieczeństwa.

O tym, jak wielkie jest bogactwo materiałów, problemów i punktów widzenia, świadczyć może fakt, że właśnie niedawno w Toronto ukazał się nowy literacki dodatek do *Związkowca* pod tytułem *Nowy Prąd*, który w każdym numerze ma także kącik pod nazwą *Archiwum Emigracji*. W styczniowym numerze były listy Toli Korian i Tymona Terleckiego do Jadwigi i Adama Tomaszewskich, w następnym – listy mego pierwszego wydawcy, Stanisława Gliwy do profesora Władysława J. Stankiewicza. Listy Gliwy ozdobione są reprodukcjami jego własnych linyoriów, wśród których widnieje jeden wykonany do mojej książki.

Nowy Prąd, nazwany tak na pamiątkę dawnego pisma *Prąd*, jest redagowany przez zespół Polskiego Funduszu Wydawniczego w Kanadzie, który istnieje i wydaje książki już dwadzieścia lat, ostatnio pod kierunkiem Edwarda Zymana. Pojawienie się *Nowego Prądu* odnotował poznański miesięcznik *Arkusz*, entuzjastycznie pisząc o aktywności środowiska kanadyjskiego.

Pokolenie, które stworzyło tak zwaną drugą emigrację, jej instytucje, jej dorobek, jej legendę, odchodzi bezpowrotnie. Jeszcze ci, którzy dołączyli w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, otarli się o to niepowtarzalne zjawisko kulturowe. Teraz jedyny smak tej niepowtarzalności odnaleźć można w archiwum – *Archiwum Emigracji*.

Zainteresowanym podajemy adres Archiwum Emigracji: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, ul. Gagarina 11, 87-100 Toruń, tel. 011-48 (56) 654-2952 lub 611-4391, E-mail

Archiwum@bu.uni.torun.pl

**PRZEGLĄD
POLSKI 7**

(Nowy Jork)